

ВПЛИВ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ НА ВЗАЄМОДІЮ ТРЕНЕРА ТА ВОЛЕЙБОЛІСТІВ У ПРОЦЕСІ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розкрито проблему мовленнєвої культури при взаємодії тренера з волейболістами під час змагальної діяльності. Визначено дієві типи спілкування: підбадьорюючий, установчий та критичний. У роботі досліджено ефективність використання кожного із типів спілкування під час взаємодії тренера з волейболістами у процесі змагальної діяльності. Обґрунтовано критерії оцінки умінь тренера з волейболу під час ігрової діяльності, а саме: мотиваційний, організаційний, результативний, мотиваційно-енергетичний. Розкрито дієвість типів спілкування (підбадьорюючий, установчий, критичний) на створення ситуацій успіху в змагальній діяльності волейболістів. За результатами проведеного дослідження виявлено, що мовленнєва культура тренера має вагомий вплив на взаємодію гравців у процесі змагальної діяльності і застосування підбадьорюючого та установчого типів спілкування будуть позитивно впливати на створення успіху в змагальній діяльності.

Ключові слова: *типи спілкування, спортсмени, тренер, волейбол, критерії оцінки, показник якості спілкування.*

Постановка проблеми. Технологічний, культурний і духовний розвиток суспільства викликав перегляд функцій майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту. Фізкультурна освіта намагається зрозуміти потреби і зацікавлення учнів. Більшість дітей сьогодення надають перевагу замкнутому простору, а саме Інтернет-спілкуванню, іграм, розвагам, які не залишають часу для саморозвитку, самовдосконалення, стають залежними від цих засобів. Саме тому вміння тренера зацікавити дітей заняттями спортом є важливим і водночас складним процесом. Основою професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту має бути високий рівень професійної взаємодії, а це, у свою чергу, неможливо без активізації професійного мовлення.

Важливу роль в освітньому процесі має живе слово викладача, тренера, а також його інтонація, міміка, жести, з якими він звертається до підопічних, бажаючи сформулювати правильні уявлення та поняття про фізичну культуру і спорт. Професійне спілкування є одним із основних видів взаємодії викладача з колегами, підопічними, батьками.

Успіх гри у волейболі багато в чому залежить від компетентності тренера-викладача, які дозволяють правильно організувати ігровий процес. За допомогою слова тренер ставить перед вихованцями завдання, керує грою, практичними діями гравців, формує навички правильної поведінки та взаємодії [4; 5].

Зазначимо, що у волейболі успіх в ігровій діяльності залежить від вміння тренера взаємодіяти із підопічними в різних ігрових ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці із різних галузей досліджували питання теорії та методики поетапної підготовки волейболістів; дидактичні засади оптимізації навчально-тренувального процесу в системі підготовки спортсменів [1]; психологічні засади професійного становлення тренера-викладача [3; 4]; теоретико-методичні засади технології навчання майбутніх фахівців зі складно координативних видів спорту; планування й контроль за ігровим процесом у спортивних іграх [7; 8].

Аналіз навчально-методичних джерел дає підстави стверджувати, що на сьогодні зроблено низку важливих висновків щодо проблеми діяльності тренера-викладача та його професійної підготовки, зокрема, у контексті формування мовленнєвої культури [5; 6]; пошуку індикаторів психологічного клімату у спортивній команді; [3; 5]; удосконалення управління змагальною діяльністю; пошуку дієвого типу спілкування тренера як чинника успішності спільної діяльності у спортивній команді тощо [2; 7].

Ватро зазначити, що проблеми взаємодії тренерів з волейболу та гравців у формуванні ситуацій успіху в змагальній діяльності залежить від мовленнєвої культури, що викликає неабиякий інтерес дослідників.

Мета роботи – дослідити вплив мовленнєвої культури на формування взаємодії тренера та волейболістів у процесі створення ситуацій успіху в змагальній діяльності.

Завдання дослідження

1. Розкрити значення мовленнєвої культури, обґрунтувати типи спілкування (підбадьорюючий, установчий та критичний).

2. Визначити та обґрунтувати критерії оцінки умінь тренера на створення ситуацій успіху в ігровій діяльності.

3. Визначити рівень впливу типів спілкування (РВС) на створення ситуацій успіху в ігровій діяльності.

Методи та організація дослідження. Для проведення дослідження використовували методи: статистичного спостереження; аналізу та обговорення; математичної статистики.

У дослідженні брали участь 30 тренерів Львівської області: а саме Нового Роздолу, Калинова (Самбірський р-н.), Старого Самбора, Трускавця, Стрийського р-н., Дрогобича, Турки, Червонограда, Львова, Самбора, Мостиська, Жидачева (Бережниця), Стрия.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед тренером-викладачем стоять надзвичайно важливі завдання, до яких належать традиційні (формування успішної, впевненої, гармонійної, всебічно розвинутої, освіченої особистості з достатнім рівнем ігрової компетентності) та інноваційні, що передбачають підготовку гравців, спортсменів до відповідальної роботи в команді для досягнення успіху у змагальній діяльності.

Результат змагань у волейболі залежить від техніко-тактичних навичок та рівня розвитку фізичних якостей, також додаткових чинників, а саме: психологічних якостей, педагогічних принципів, типів характеру, фізіології розвитку тощо.

Нами визначено такі критерії оцінки умінь тренера на створення ситуацій успіху в ігровій діяльності:

1. Установка на перемогу (емоційна підготовка, нагадування – мотиваційний критерій).
2. Забезпечення сприятливого мікроклімату у колективі (створення мікроклімату для успішного вирішення завдання – організаційний критерій).
3. Стратегія, аналіз, порівняння діяльності суперників та особисті плюси та мінуси (настанови на конкретну зустріч – результативний критерій).
4. Самонавіювання (створення емоційного налаштування віри в успіх – мотиваційно-енергетичний критерій).

Нами запропоновано такі умови для покращення взаємодії тренера і гравців у процесі ігрової діяльності:

- формування установки на успішне виконання завдання;
- активізація співтворчості для досягнення успіху та подолання труднощів, які можуть виникнути на шляху або у процесі ігрової змагальної діяльності;
- перегляд мотивів для досягнення успіху у процесі ігрової та змагальної діяльності.

Для формування стійкості емоційного стану гравців під час змагальної діяльності запропоновано такі типи спілкування: підбадьорюючий, установчий та критичний. Оскільки застосування лише одного типу спілкування не завжди призводитиме до бажаного результату, ми спробували визначити переваги і недоліки кожного типу спілкування в роботі тренерів-викладачів під час взаємодії з волейболістами у конкретній змагальній ситуації для досягнення успіху.

Для встановлення впливу запропонованих типів спілкування (установчого, підбадьорюючого, критичного) на взаємодію тренера і гравців-волейболістів розроблено методику визначення ефективності кожного із типів спілкування на досягнення успіху в ігровій діяльності. Визначено "коефіцієнт спілкування" (КС) за трибальною шкалою.

Запропонована методика визначає дієвість типів спілкування критичний КС3; підбадьорюючий – КС2 та установчий – КС1.

Інтегральний показник рівня впливу (РВС) вираховувався за такою формулою (1):

$$РВС = (K_1 + K_2 + K_3) / 3 \times 100 \quad (1)$$

де: K – значення КС i -го типу спілкувань (індекс $K = 1, 2, 3$ показує переваги кожного типу спілкування – установчого, підбадьорюючого, критичного – під час взаємодії тренерів з волейболістами у конкретній змагальній ситуації для досягнення успіху).

x (РВС) – (будемо називати їх x -факторами), які визначають відносні внески кожного типу спілкувань (2).

$$x = K_1 + K_2 + K_3 \quad (2)$$

Визначено вплив типів спілкування під час взаємодії тренера з волейболістами у змагальній діяльності. Встановлено, що сума цих факторів дорівнює одиниці ($x = 1$); K_1, K_2, K_3 – визначається за записами статистичного спостереження (педагога, статистів). За статистичними спостереженнями та за формулами були визначені КС (коефіцієнти спілкування) і РВС (показник впливу спілкування), дані занесені в табл. 1.

Коефіцієнт якості спілкування тренерів Львівщини

	КС ₁ %	КС ₂ %	КС ₃ %	РВС
Н. Роздол	0,6	0,29	0,11	26
Калинова	0,53	0,28	0,19	20,6
Старого Самбора	0,48	0,33	0,19	20,6
Трускавця	0,58	0,14	0,28	14,6
Дрогобича	0,38	0,56	0,06	29
Стрийського р-н.,	0,5	0,21	0,29	14
Турки	0,57	0,24	0,19	20,6
Червонограду	0,51	0,28	0,21	19
Львова	0,52	0,21	0,27	15
Самбора	0,55	0,19	0,26	16
Мостиська	0,44	0,4	0,16	22
Жидачева (Бережниця)	0,54	0,23	0,23	18
Стрия	0,43	0,48	0,09	27

Варто зазначити, що перше місце виборола команда м. Дрогобича; друге – Нового Роздолу; третє – Мостиська; четверте – Стрия; п'яте – Турки; шосте – Калинова; сьоме – Старого Самбора; восьме – Червонограду; дев'яте – Самбора; десяте – Жидачева (Бережниця); одинадцяте – Трускавця; дванадцяте – Львова; тринадцяте – Стрийського району.

Встановлено рівні впливу спілкування (РВС): високий (20 і вище балів) отримали 7 тренерів; на достатньому рівні (20–16 балів) – 3 тренери; середньому (15–10 балів) відповідають також 3 тренери; 10 і нижче балів не набрав жоден тренер. Це дає змогу стверджувати, що під час змагальної діяльності за найдієвішим типом спілкування тренерів і волейболістів був підбадьорюючо-установчий. Критичні висловлювання зі сторони тренера під час змагальної діяльності негативно впливають на психологічний стан та навички техніко-тактичних прийомів гравців під час гри.

У процесі дослідження з'ясовано, що процес взаємодії тренера і волейболістів створює ситуації керованості та спонтанності та робить дієвим застосування різних типів спілкування для досягнення успіху у змагальній діяльності.

Мотиваційні та мотиваційно-енергетичні уміння тренера формують у гравців впевненість, уміння йти на компроміси, уміння прийняти відповідальність у вирішальний момент, що сприяє успішності в змагальній діяльності волейболістів.

Організаційні та результативні уміння тренера визначають його вплив на психічні якості гравців під час змагальної діяльності: прояви волі; стійкість спортсменів до стресових ситуацій; ступінь застосування візуального сприйняття різних параметрів рухових дій і навколишнього середовища; здатність до психічної регуляції рухів, забезпечення ефективної м'язової координації; сприйняття і передачу інформації в умовах дефіциту часу; зосередження уваги на кількох предметах одночасно; сприймати і запам'ятовувати ігрові ситуації; випереджувати реакції, що передують реальній дії, необхідність яких диктується вимогами ефективної змагальної боротьби; керувати своєю поведінкою, вчинками в міжособистісній взаємодії із партнерами і суперниками; контролювати думки, які впливатимуть на емоції, а у подальшому й на успіх змагальної діяльності.

Ми можемо стверджувати, що успіх в ігровій діяльності у волейболі залежить не лише від рівня фізичної та техніко-тактичної підготовленості, але й від типів спілкування тренера і гравців. А означені критерії оцінюють уміння й навички тренера формування у спортсменів почуття відповідальності, розвитку перцепції та рефлексії, що є запорукою успішних виступів команди.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Мовленнєва культура тренера має дієвий вплив на взаємодію спортсменів в ігровій діяльності та формує їх психоемоційну стійкість під час змагальної діяльності.

Визначено критерії оцінки умінь тренера (мотиваційні, організаційні, результативні, мотиваційно-енергетичні) для створення ситуацій успіху у змагальній діяльності волейболістів.

Рівень впливу спілкування (РВС) тренерів: високий (20 балів і вище) – 7 тренерів; достатній (16-20 балів) – 3 тренери; середній (10-15 балів) – 3 тренери; 10 і нижче – немає. Зазначимо, що РВС визначає рівень професійного спілкування тренера, що впливає на якість і результативність гри волейболістів.

Якість гри у волейболі в багатьох випадках залежить від взаємодії тренера і гравців під час навчально-тренувального процесу.

Використані джерела

1. Беляев А. В. Волейбол: теория и методика тренировки / А. В. Беляев, Л. В. Булыкина. – М. : Физкультура и спорт, 2007. – 184 с.
2. Введенський В. Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога / В. Н. Введенський // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 51–55.
3. Дубасенюк О. А., Вознюк О. В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної сучасного педагога. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 114 с.
4. Изард К. Е. Психология эмоций / К. Е. Изард [Пер. с англ.]. – СПб. : Питер, 2002. – 464 с.
5. Киричук В. О. Комунікативна компетентність у спілкуванні вчителя з обдарованою дитиною / В. О. Киричук, Л. М. Миронова, Л. Є. Єнотова // дидактичний посібник. – К. : Інформаційні системи. – 2010. – 158 с.
6. Кондрацька Г. Д. Система формування професійно-мовленнєвої культури спілкування майбутніх фахівців фізичного виховання / Г. Д. Кондрацька, А. В. Чепелюк // Міжнародний електронний науковий журнал. – 2016. – Т.2. – № 11. – С. 11–16.
7. Лисянский В. К. Психодиагностика как важная часть тренировочного процесса / В. К. Лисянский, Е. В. Лисянская // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків : ХДАФК, 2003. – № 6. – С. 173–178.
8. Методики психодиагностики в спорте : учебное пособие / [под ред. Маришук В. Л., Блудов Ю. М., Плахтиенко В. А., Серова Л. К.]. – 2-е изд. доп. и испр. – М. : Просвещение, 1990. – 256 с.
9. Щекин Г. В. Визуальная психодиагностика и ее методы : учебно-методическое пособие. Часть 2. Методы визуальной психодиагностики / Г. В. Щекин. – К. : ВЗУУП, 1992. – 112 с.

Budynekevich S. N., Kondratska G. D.

INFLUENCE OF SPEECH CULTURE ON COOPERATION BETWEEN TRAINER AND VOLLEYBALL PLAYERS IN THE PROCESS OF COMPETITIVE ACTIVITY

The article discloses the problem of speech culture in communication between trainer and athletes during competitive activity. The efficient communication types are defined: encouraging, instructive and critical. The paper defines efficiency of using each of the types in cooperation between trainer and athletes in the process of competitive activity. The evaluation criteria for technical and tactical skills of volleyball players are grounded, including motivational, organizational, productive and motivationally energetic.

Article discloses the effectiveness of communication types (encouraging, instructive, and critical) to create successful situations in the competitive activities of volleyball players. The level of influence of communication types of thirteen trainers of Lviv region on creating successful situations in competitive activity is determined. It is proved that the high level of ability to create situations of success of competitive activities is shown by 7 trainers; adequate level – 3 trainers; average – 3 trainers; low is not detected. It was revealed that all thirteen trainers used the following criteria for success in competitive activity: motivational, and organizational; seven trainers used productive criteria, four trainers also used motivationally energetic.

According to the results of the research, it was found that during managing competitive activity of volleyball players the emphasis should be placed on using encouraging and instructive types of communication. Critical statements would negatively affect the competitive activity of the players and their psychological state.

The speech culture of trainer has effective influence on cooperation of sportsmen in playing activity and forms them psychoemotional firmness during contention activity.

The criteria of estimation of abilities of trainer (motivational, organizational, effective, motivational-power) are certain for creation of situations of success with contention activity of volley ballers.

We mark that level of influence of communication determines the level of professional communication of trainer that influences on quality and effectiveness of game of volley ballers.

Quality of playing volley-ball in many cases depends on cooperation of trainer and players during an educational-training process.

Key words: *communication types, athletes, trainer, volleyball, evaluation criteria, communication quality indicator.*

Стаття надійшла до редакції 05.03.2018 р.